

Euskal Unibertsitatea 2022: loreak arrakaletan

Jone Goirigolzarri Garaizar

Xabier Landabidea Urresti

*Deustuko Unibertsitateko Gizarte eta Giza Zientzien
Fakultatea*

Arnasa hartu beharra dugu
eta ireki atea
arrainak ura eta euskarak
bere unibertsitatea.

Aspertu gara beti ibiltzen
suge narrastien gisan
hegada jaso eta nahi dugu
arrano libreak izan.

Euskal Unibertsitatea, Oskorri, 1979 (hitzak: Xabier Amuriza)

Euskal Unibertsitateaz

JAKIN aldizkaritik Euskal Unibertsitatetik hurbilago ala urrunago ote gauden pentsatzeko proposamena jaso genuenean, ezinbestean auziarekin lotutako eta auzitik eratorritako itaun-lerro gehiago etorri zitzaizkigun gogora. Finean, Uda-ko Euskal Unibertsitateak 1970eko hamarkadan hiru ardatz proposatu zituen Euskal Unibertsitatea definitzeko: nazionala, herritarra eta euskalduna. Lanerako definizio eraginkorra da (bai Euskal Unibertsitate hori eraikitze aldera, bai esku artean dugun auziari ekiteari begira), baina, aldi berean,

definizio proposamenak galdera berrietara bultzatzen gaitu berriro: zer da nazionala, herritarra eta euskalduna 2022an?

Nazionalak Euskal Herriko lurralde guztiak kontuan hartu eta batzeko gaitasuna, Euskal Herriaren existentzia bera aitortu eta Euskal Herria erreferentzia bezala hartuko dituela kontsidera genezake. Herritarrarekin, zenbait eliteren interesen zerbitzura baino, euskal herritarrenera egongo den goi mailako hezkuntza eta ikerketa erakundea irudika dezakegu. Euskalduna esaterakoan, euskaraz jardungo duen, euskarari ekarpena egingo dion eta euskaldunei bidea zabalduko dien unibertsitateaz aritu gaitezke. Baina hirurak, bai *nazional*, bai *herritar*, bai *euskaldun* izaerak, 1970eko hamarkadan existitzen ez ziren baldintza sozial, material eta historikoetatik pentsatu behar ditugu 2022tik.

Izan ere, egun, duela 50 urte bezala, Euskal Unibertsitatea pentsatzea unibertsitatea pentsatzea da, unibertsitatearen izaeraz eta egoeraz galdetzea, alegia. Unibertsitateak jasan dituen eta jasango dituen eraldaketek, desiratuek zein ez, hausnarketa horren parte izan behar dute.

JAKINEN zenbaki berezi honetan kokaleku askotarikoetatik idatzitako hausnarketa, analisi eta iritziak irakurri ahal izango ditu irakurleak, unibertsitate publiko eta pribatuetatik egindakoak, zentro eta periferiatik idatzitakoak, Euskal Unibertsitatearen kontzeptualizazio politikoaren garapenari dagozkionak... Deustuko Unibertsitateko langile izanik, gure apustua lehen pertsona eta pluralean pentsatutako lekukotza kokatuaren aldekoa izan da, iragan eta etorkizunari orainalditik begiratzeak merezi duelakoan. Ondoko lerro hauek, 2022tik ez ezik, Deustuko Unibertsitateko Bilboko campusetik eta Gizarte eta Giza Zientzien Fakultatetik pentsatu eta idatzita daude. Bestelako eta are kontrajarritako begirada eta lekukotzak posible dira, noski.

Arrakalak eta loreak

Hirurogeita hamarreko hamarkada jada urrun hartan idatzi eta abestu zutenari erreparatuz gero, amestu zuten hori *ere*

bagara. Lore berriak jaio direla ukatzeak ez luke zentzurik. 2022an gutxi jarriko lukete zalantzan doktorego tesi bat euskaraz aurkez daitekeenik, medikuntza, antropologia, zuzenbidea edo informatika euskaraz ikas daitezkeenik edo humanitate digitalen inguruko online graduondoko berri-tzaileenak euskaraz eskain daitezkeenik. Guretzat ohikoa, posiblea eta *normal samarra* dena ameskeriatzat hartuko zuten askok, gehienek ez bada, duela berrogeita hamar urte.

Gurea ikasketa guztiak euskaraz egiteko aukera izan duen belaunaldia izan da. Lehen Hezkuntza, Bigarren Hezkuntza eta unibertsitate ikasketak (gradu, graduondoko eta doktorego mailan) euskaraz egitea posible da kasu askotan egun. Esparru akademiko eta zientifiko guztietan ikerketa euskaraz diseinatu, egin eta argitaratzea ere gauza egingarria da. Egungo Euskal Herriko unibertsitateetan gertatu eta egiten diren gauzak dira, posibilitate eta gertakizun praktikoak, ez paper gainean marraztutako asmo eroak. Eta hori aitortzea garrantzitsua iruditzen zaigu, ez soilik egindako lan eta borrokei gorazarre egitearren, ametsak errealitate bihur daitezkeelako frogatik baitira bere horretan.

Irakurleak ondo dakien bezala, jarraian *baina* handi bat dator hala ere. Amestu zuten hori *ere* bagara. Ez amestu zuten hori guztia. Ez amestu zuten hori bakarrik.

Euskal Unibertsitatearen ideiak loreak eman ditu, bai, baina arrakaletan jaiotako landareetatik. Amuriza aitak abestutako ur, haize, lur eta tontorrak hartu ditugu, baina onenean ere modu konpartitu, badaezpadako eta etengabe probisionalean. Egia da euskarak sarbidea lortu duela goi mailako hezkuntza eta ikerketara, baina bere zalantzazko egoera,

Euskal Unibertsitatearen ideiak loreak eman ditu, baina arrakaletan jaiotako landareetatik. Egia da euskarak sarbidea lortu duela goi mailako hezkuntza eta ikerketara, baina bere zalantzazko egoera, bere prekaritatea urtez urte mantendu da

bere prekaritatea urtez urte mantendu da, prekaritate horrek hainbat izen eta tankera hartu dituen arren.

Guk baino askoz hobeto azaldu dute argitalpen honetan bertan zeinen auzi estrategikoa izan den (onerako zein txarrerako) Euskal Unibertsitatearentzat marko politiko, legal eta instituzionalean arrakalak sortzea. Urratutako bide, hartutako erabaki, irekitako lerro, egindako apustuek ahalbidetu dute gerora harri hutsezkoa zirudien errealitate antzua arrakalatzea, Euskal Unibertsitatearen hipotesiarentzat (batzuek gaur egun beharbada *hiperstizio* deituko genioke) etorkizunak landatzea.

UPV/EHUren eraikuntza da, agian, adibiderik esanguratsuena, Espainiako Estatuaren baitako sistema autonomikoa-ren aukerak baliatu baititu egun Euskal Herri osoan euskarazko unibertsitate mailako ikasketen eskaintzarik zabal eta sendoena osatzeko. Baina egon da adibide esanguratsu gehiago ere, plano sinbolikotik harago emaitza praktikoak ekarri dituen. Deustuko Unibertsitatean Gotzon Garate josulagunak 1976 hartan Euskal Filologia zabalduko zela egunkarian argitaratzea (horretarako oraindik baimenik edo ikaslerik izan gabe) ere izan zen arrakalagintzaren beste eredu eder bat, Bilboko eta Donostiako campusetan euskarazko (eta euskal gaiekin lotutako) ikasketa lerro gehiago ekarri zituen gerora, gradu eta graduondokoetan euskararen posibilitatea euskararen errealitate bihurtzeraino. Artikulu hau sinatzen dugunok, adibidez, gure doktorego tesiak euskaraz (eta ingelesez kasu batean, nazioarteko tesia baitzen) defendatu genituen Deustuko Unibertsitatean, bi doktorego programa ezberdinetan.

Lur sail propiorik ezean (unibertsitate nazionalaren perspektibara itzuliz), arrakalak irekitzea estrategikoa izan da Euskal Unibertsitatearentzako, behin harrian pitzadurak zabalduta loreak ernatzen hasi baitaitezke. Baina ez da estrategia bakarra izan.

Loreak landatzea izan daiteke hala ere harrian arrakalak sortzeko bide diferente bat. Kolpez kolpe harria zartatu beharrean, landareek bestelako indar bat erakusten dute hormak,

bideak eta arrokek leherrarazten dituztenean. Elikatzeko nahikoa ur, argi eta lur aurkitu duen zuhaitzak sarri asfaltoa bera moldatzeko indarra lortu ohi du, espazio faltara moldatu beharraz nekatzen denean. Bestelako arrakalagintza bat da hori, bizitzak (baita akademikoak ere) behar duen espazioa hartzen duenean.

Bigarren lerro honetan, baina lehenengoarekin lotuta, ikusi ditugu Eusko Ikaskuntza, Udako Euskal Unibertsitatea edo Jakin bera bezalako erakundeak urte luzez euskarazko goi mailako ezagutza lantzeko ikastaro, argitalpen, eztabaida, jardunaldi, plataforma, erakusketa, websail, hackathoi, kongresu eta topaketak antolatzen. Elkarre horietako egungo kideentzat ere zaila litzateke, ezinezkoa ez bada, 'Euskal Unibertsitatearen' formulazio hartatik (atzerago ez joatearren) egindako jardueren eta jarduera-esparruen zerrenda oso bat atontzea.

Euskal Unibertsitatearen botanika orokorraren perspektibatik azken berrogeita hamar urteotan ernaldu diren landare mota guztiak jaso, deskribatu eta sistematizatzea lan erraldoia litzateke. Horrek ere ematen digu egindako ahaleginaren eta lortutako emaitzaren neurria. Baina baita gure memoriaren laburraren eta egindako ahalak sarri urteen haizeak eramaten dituenaren oroigarria ere. Sarritan pertsonen memorian bakarrik gelditzen baitira esperientziak, baita erakundeen baitan ere, eta ez dugu tarterik hartzen egindakoa jakintza komun forman kristalizatzeko.

Zorionez, esan bezala, loreak badu harrian arrakalak sortzeko joera. Agian hor bizi gara egun: ernaldu zirela ere ahaztu dugun arren, loreek pitzatutako arrakalen artean. Beharbada hori dira arrakalak: harria pitzatuz ernaldu ziren loreen memoria.

Hurbilago eta urrunago gaude

Zein da baina egoera, 2022arekin alderatuta? Hurbilago al gaude desiratutako helburuetatik, ala urruntzen? Bi galderei baietz erantzun beharrean aurkitzen gara.

Hurbilago gaude, aurretik esan bezala, egia objektibo samarra baita duela berrogeita hamar urte eginezinak ziren zenbait unibertsitate-lan egun egingarriak direla. Unibertsitate mailan fisika nuklearra euskaraz irakasteko bi gauza jakin behar direla denok (edo ia denok) dakigu jada: fisika nuklearra eta euskara. UEUren Inguma Euskal Komunitate Zientifikoaren Interneteko atariak ia 800 defendatutako euskarazko doktorego tesi jasotzen ditu, eta horietatik gehienak eskura daude Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politikarako sailburuordetzaren Tesiker datu basean. Kopuruei erreparatuta, Ingumak berak zifra argigarri eta harrigarri batzuk ematen ditu: ia hamahiru mila autore, berrogeita bost mila dokumentutik gora, ia hamazortzi mila artikulua zientifiko... Baina, beharbada, jasotako corpusaren tamaina baino, corpusaren aberastasun, zabalatasun eta aniztasuna da ikusgarriena. Filosofia, hizkuntzalaritza, didaktika, soziolinguistika, natur zientziak, kimika, osasuna, historia, artea, zoologia, bertsolaritza, literatur kritika, komunikazioa, psikologia, fisika, astronomia, filologia... Bilatzaileari artikulua modu alfabetikoan aurkezteko eskatuta begirada bakarrean ikusteko moduko jakintza esparruak dira. Oskorrik abestutako Xabier Amurizaren hitzei arrazoi osoa ematen dioten ia hamazortzi mila idazki. Askotarikoak. Denetarikoak.

«Euskara ez zen mendi artean galdurik hiltzeko jaio».

Euskaraz egiteak ahalegin
militantea dakarrenez,
2022ko ikasle ez bereziki
militantearentzat zilegia
izan daiteke galdetzea
euskaraz egiteak zein
balio erantsi emango dion

Gai horietan guztietan ikeretzea eta ezagutza zabaltzea posible bada, posible da noski goi mailako irakaskuntza ere euskaraz gai horietan guztietan eta beste askotan. Euskal Herriko egungo unibertsitate publiko eta pribatuek (zenbaki honetan bertan aurki ditzake

irakurleak hurbilketa zehatzagoak) eskaintzen dituzte noski gradu eta graduondoko tituluak eta ikasgaiak euskaraz. Egoe-rak badu duela berrogeita hamar urte amestutakotik asko.

Errealitatea, ordea, gogorra da; eta, irakurleak ondo dakienez, ekinaren ekinez ezina egin den arren, arlo eta lerro askotan egungo unibertsitate-errealitateek gutxi daukate ametsetik. Badaude graduak euskaraz egiteko aukerak (batez ere EAEn, batez ere UPV/EHU), baina ohikoagoa da ikasgai batzuk espainieraz, frantsesez edo ingelesez hartu behar izatea. Karrera osoa hizkuntza normalizatu batean egitea naturalizatu dugun modu berean naturalizatu dugu gradu eta graduondokoak euskara ez beste hizkuntzetan kurtsatzea, Lehen eta Bigarren Hezkuntzan ez bezala. Egoera desiragarria izan daiteke ikasle eleanitzaren ikuspegitik, baina asimetriaren naturalizazioa ebidentea da... eta hazkorra.

Euskaraz irakatsi dugun unibertsitateko irakasle askok izan dugun esperientzia da ikasle euskaldunek galdetzea zer eskaintzen diegun ikasgaia, edo lana, edo gradu amaierako lana, edo masterreko proiektua edo... euskaraz egiteagatik. Merkatuaren logika basatietan, diglosiaren naturalizazioak euskaraz ikasi eta lan egitearen zentzua perspektiba instrumental zehatzetan bila dezake. Euskaraz egiteak ahalegin linguistikoa dakarrenez, 2022ko ikasle ez bereziki militantearentzat zilegia izan daiteke galdetzea euskaraz egiteak zein balio erantsi emango dion.

Eta galdera ona da, ez baita ikasleei erasaten dien zalantza bakarrik: gure ikerketa taldeetan, gure sail eta fakultateetan, ikertzaile nagusien eta gerenteen erabakietan, zalantza (edo beharbada ziurtasun) berberak ikusten ditugu islatuta: zertarako ikertu, argitaratu, egin ezer euskaraz? Akreditazio, seiurteko eta abarreko merituetan euskara oraindik ere diskriminazio positiboa jaso behar duen ahizpa txikia bezala tratatzen dugu kasurik onenean, eta balio zientifiko-merkantilik gabeko kapritxotzat okerrenean. Ingeleseztik publikatzea hobesten dugu, inpaktua ingelesezko literatura zientifikoa gertatzen omen baita.

Ikasleei euskaraz gaituta egotearen abantailak aipatzen diezkiegun artean, unibertsitate mailako erabakiek kontrako norantza markatzen dute: ikerketa eta formakuntzaren truke-balioa hizkuntza globalen txanponetan kalkulatu.

Harrigarriki, euskara zientzia eta humanitateen hizkuntza bihurtzetik inoiz baino hurbilago gauden garaiotan, euskarar sinesteari utzi diogu. Ez ateo edo heretikoen konbentzimendu suharretatik, baizik eta urruneko merkatuen gurpil astunen soinura ohituta amore eman duten laborari nekatugisa. Nekatu egin gara errentagarri suertatzen ez diren lanak egiteaz. Presio gehiegi dugu sistemaren baitan bertan, gure buruari gainera sistemaz kanpoko presio gehiago eragiteko.

Zenbakiek ez dute ematen. Curriculumak osatu behar da. Adierazleak aurkeztu behar dira. Kudeatzailearen logikak eta hizkuntzak barneratu ditugu ekinbide akademikoaren oinarri, eta merkatuaren mandamentupean, harrigarriki, euskara galtzaile atera zaigu berriro. Dela lehen mailako ikasleak unibertsitateko lehen lana hasi behar duenean, dela doktorego tesia zuzenduko dion espezialistaren bila dabilen doktoregaiaren kasuan, dela plaza lortze aldera Scopus eta JCR datu baseetako inpaktuko aldizkarietan publikatu behar duen irakasle-ikerlariaren kasuan, dela gradu edo graduondoko berri bat diseinatzeko ardura hartu duen (edo eman dioten) lan taldean, ideia-mamu bat dabil bueltaka: *euskaraz no renta*.

Beharbada sistemak irentsi gaitu, moldatu gaitu mailukadaz mailukada. Beharbada garaiko ezin haietara ohitu ginen, eta behin ezin haiek hala edo hola aseta, lasaitu egin gara. Beharbada inoiz baino hurbilago gaudelako gaude inoiz baino urrunago.

Aurrera begira: grinagintza

Zer behar dugu aurrera begira? Nondik egin bultza, edo tira, Euskal Unibertsitatearen hipotesiari 2022tik begiratuta? Tentagarria litzateke baldintza idealen segida bat zerrendatzea, euskal estatugintzari buruz teorizatzea edo Euskal Herriko gobernu-instituzioei politika zientifiko serio eta bateratu eta baterako deialdia egitea; baina artikulua lehenengo pertsona pluralean konjugatu dugunez, sintagma berean pentsatuko ditugu aurrera begirakoak.

Euskal Unibertsitatearen ideiak gaurkotze bat behar du. Gaurkotze bat, bai termino kontzeptualetan (zer da unibertsitatea bera, egun?, zein norabide hartu ditu, eta zein norantza?), bai teknikoetan (zer da unibertsitate ikasketak burutzea edo lan akademiko bat argitaratzea, adibidez Internet daukagun uneotan?). Baina, batez ere, Euskal Unibertsitatearen ideiak grina bilakatu behar ditu egun dituen ezinak. Egunditugun aukerak pentsaezinak ziren duela berrogeita hamar urte, baina baita egunditugun oztopoak ere. Pasiarik gabe, borrokatzeko arrazoirik gabe, nekez egingo dugu aurrera, baldintza objektiboek euskararen eta Euskal Herriaren kontra konspiratzen dutelako atsedunik gabe. Lorezaintza eta arrakalagintza berriak asmatu behar ditugu egungo eta biharko sistema unibertsitarioetan, baita estrategia eraginkorragoak ere; baina, batez ere, lan horietara grinaz batzeko arrazoi subjektiboak, kolektiboki subjektiboak eraikitzeko gai izan behar dugu.

Hein horretan uste dugu UEUk, 50 urte betetzen dituela ospatzen duen honetan, lan pozgarri honetara batzeko arrazoiak eraikitzen asmatu duela, eta sare zabal eta aberatsa josten Euskal Herriaren luze-zabalean. Unibertsitatean eta unibertsitatetik kanpo lanean eta ikasten ari diren eragile askotariko horien grinak artikulatzen eta sustatzen asmatu duen metaerakunde bat bilakatu da mende erdian. Hipotesi baten, behar baten gaurkotze konstanterako katalizatzaile.

Hemendik aurrera, oraindik aurrera, inoiz baino beharrezkoagoa izango dugu orain artekoa gogoratu eta aitortzeko gaitasuna eta ekarri nahi duguna irudikatu eta grina kolektiboaz egingarri egiteko bokazioa izango duten eragileen sarea. 🍷